

HOE HET AFRICAMUSEUM OMGAAT MET HET BELADEN KOLONIAAL VERLEDEN EN RACISME

Bruno Verbergt

Wat is de precieze rol van musea bij het omgaan met een beladen erfgoed en verleden? In deze tekst verneemt u hier enkele principes van en worden de limieten afgetast, ook aan de hand van de praktische ervaringen van het vernieuwde AfricaMuseum.

Op oneigenlijke wijze het verschil tussen mensen op basis van geslacht, leeftijd, uiterlijk, godsdienst, seksuele aard en huidskleur of etnische afkomst maken, wordt steeds explicieter ervaren als immoreel. Zelfs al staat het met zoveel woorden in de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens - en zelfs al was het al vele jaren eerder een sociale strijd - toch heeft het decennia geduurd vooraleer discriminatie op basis van deze verschillen in onze wetten voldoende aandacht heeft gekregen. De antiracismewet in België dateert van 1981, maar interessanter is het om de historiek van deze wet te bekijken en te zien hoe ze ongeveer om de tien jaar verduidelijkt en verstrengd werd in 1994, in 2003 en in 2007. Het is een strafwet en bij de wijziging van 2003 is er ook een burgerlijk luik aan toegevoegd.

Toch is er, ondanks de wet, nog zoveel om te doen. De aanhoudende getuigenissen over discriminatie in het algemeen en over racisme, of eigenlijk islamofobie, bewijzen dat. Er moet, zo is de teneur van de meeste meningen en opiniestukken hierover, duidelijk gemaakt worden dat die discriminatie diep in onze gedachten en gebruiken zit. Ze lijkt in onze cultuur geworteld te zijn. Van erfgoedinstellingen wordt, als cultuurinstellingen, verwacht dat ze zich over hun wezenlijke culturele taak ontfemen. Dat is de taak om mensen en groepen te helpen betekenis te geven en waarde toe te kennen aan hun individuele levens en hun maatschappelijke bezigheden. De nieuwe in Kyoto in 2019 voorgestelde ICOM-definitie van het museum ging voor veel museumprofessionals veel te ver omdat het musea een politiek-maatschappelijke taak leek op te leggen. Als cultuurinstelling is het eigenlijk wel heel juist dat musea hun toon- of presentatiefunctie opladen met een culturele, betekenisgevende taak. Musea tonen hun objecten niet zomaar, maar ze geven er een uitleg bij, een boodschap, een verklaring. En door dat te doen vertellen ze een aantal zaken niet. Iedereen die ooit zaalteksten of audioguide-teksten heeft geschreven, weet dat maar al te goed (“Kiezen is verliezen”) – en weet eigenlijk ook dat er nog veel andere keuzes zijn die onbewust, paradigmatisch worden genomen.

Er moet duidelijk gemaakt worden dat die discriminatie diep in onze gedachten en gebruiken zit. Ze lijkt in onze cultuur geworteld te zijn.

Alles is relatief, toch?

Zich van al die andere mogelijke keuzes en paradigma's permanent bewust zijn, is onmenselijk. Dat is ook de reden waarom men in deze al snel roept “dat het nu al wel genoeg is met die voortdurende correctheid” en “dat je zo wel alles kan in vraag stellen”. Dat is geen intellectuele luiheid, maar overlevingsdrang. Voort-

durend cultuurrelativisme is inderdaad verstikkend. Het is eigenlijk een vorm van gek-zijn. Normaal kunnen leven en handelen, is kunnen leven in het alsof, waarbij we het inzicht dat alles in wezen relatief is, kunnen opschorten.

Dat belet niet dat we in onze samenleving en zeker in de cultuursector, het omgekeerde moeten doen: doen alsof de andere mening nooit bestaat, nooit recht van spreken heeft.

Sommige musea zien dat hun objecten en thema's geladen zijn - of soms, na verloop van tijd, meer geladen blijken te zijn dan aanvankelijk het geval was, of gedacht werd. Het geladen-zijn van objecten of thema's betekent dat er heel verschillende, conflicterende betekenissen aan kunnen gegeven worden. Dat is interessant. In het oude model dient de ene boven de andere betekenis verkozen te worden. In het nieuwe model, dat zich inspireert op Chantal Mouffes kritiek op de liberale consensusdemocratie, wordt er plaats gemaakt voor de dissensus, voor het aanvaarden van meerdere meningen of betekenissen. Overigens: Mouffe begrijpt en pleit vanuit strategische overwegingen wel heel goed dat er een opschorting van relativisme (overtuiging, retoriek) nodig is. Ze wil alleen instituties ontwerpen die toelaten dat dit ook aangeklaagd en bevestigd kan worden. Het is niet zo dat ze gelooft dat er ooit een anarchistische samenleving met verschillende stemmen kan bestaan.

Het geladen-zijn van objecten of thema's betekent dat er heel verschillende, conflicterende betekenissen aan kunnen gegeven worden. Dat is interessant.

Maar is het werkelijk zo eenvoudig? Is er dan geen ondergrens meer, kan er dan niet één cultuur of mening meer waard zijn of 'juister' zijn dan de andere? Dit is één van de grootste intellectuele uitdagingen van de dekoloniseringsbeweging: hoe oprecht het koloniale mechanisme ontkrachten zonder te vervallen in een volledig, 'barbaars', cultuurrelativisme. Welke keuzes te maken? Welke ruimte voor dissensus te creëren?

Drie voorbeelden uit het AfricaMuseum

1. Een van de Afrikaanse gidsen werd door een bezoeker gevraagd wat hij vond van gedwongen huwelijken in sommige delen van Afrika. Hij zei dat hij daar een andere mening over had dan degene die de meesten hier deelden, maar dat hij daar op dat moment liever niet op inging. Het museum had geluk dat de gids voldoende kies was om niet op het onderwerp in te gaan. Maar het 'triggerde' wel de vraag: kunnen wij als museum aanvaarden dat een gids een mening heeft die lijnrecht tegen onze morele overtuigingen ingaat? Mag hij daar ruimte voor opeisen?

Kunnen wij als museum aanvaarden dat een gids een mening heeft die lijnrecht tegen onze morele overtuigingen ingaat?

2. In het geësceneerd depot van beelden die apart gezet zijn omdat ze enkel en alleen bedoeld waren bij te dragen aan de koloniale beeldvorming van de Afrikaan als een mens die nog 'veel dichter bij de natuur' staat en minder 'beschaafd' is, hing er tot voor kort een zaalttekst die het bovenstaande zei. Maar die gaf niet mee dat net die beeldvorming de oorzaak is van het racisme in onze samenleving. Dat werd het museum door een aantal, vooral jonge en verlichte, academici erg kwalijk genomen. De koppeling tussen koloniaal verleden, koloniale beeldvorming en racisme, in het bijzonder tegenover mensen van Afrikaanse origine, is momenteel een erg populaire these die 'goed bekt', in de zin dat wanneer ze gebruikt wordt in rondleidingen, ze effect heeft. Het 'komt binnen' en er kan gehoopt worden dat de bezoekers dan toch iets bewuster, misschien zelfs minder racistisch, naar buiten gaan. Toch is er ook academische literatuur die tegen die these ingaat - Georgi Verbeeck wees daar op in zijn recent artikel in *European Politics and Society* genaamd *Legacies of an imperial past in a small nation. Patterns of postcolonialism in Belgium*. Hij vermeldt er de aan de Universiteit Utrecht verbonden historica Britta Schilling, die beargumenteert dat postkolonialisme als een historisch fenomeen moet gezien worden en niet als een epistemologisch instrument. Eén van die historische dimensies van het postkolonialisme is het debat omtrent migratie en integratie in onze multiculturele samenleving. Het is precies in

deze context dat veelvuldig gesteld wordt dat stereotypering en negatieve houdingen ten aanzien van nieuwkomers geworteld zijn in de koloniale mentaliteit en beeldvorming. Schilling durft dat monocausale model in twijfel te trekken, toch voor Duitsland: er is maar een dunne draad tussen het Duitse koloniale verleden en racisme en xenofobie vandaag, er zijn met andere woorden (ook) andere zaken van belang om het racisme van vandaag te begrijpen. Diezelfde mening is te horen bij mensen die weigeren “alles uit het koloniale verleden als slecht te zien”, die vinden dat het AfricaMuseum te veel aan zelfkastijding of zelfs zelfhaat doet. Tegenstrijdige meningen: moet ook hiervoor ruimte gelaten of gecreëerd worden? Het AfricaMuseum koos in deze van niet en wijzigde de zaaltekst: er staat nu zwart op wit dat “de koloniale beelden getuigen van diepgewortelde vooroordelen en stereotypen die hebben bijgedragen tot het racisme in onze moderne maatschappij”.

3. Een laatste voorbeeld van die moeilijke omgang kwam uitgebreid ter sprake in de pers. De party van Thé Dansant op 4 augustus 2019 in het park van Tervuren, in de schaduw van het museum. Is dat ook een taak van een museum, ruimte maken voor een techno party in zijn tuin? Thé Dansant is een zondagmiddag techno&house event dat tweejaarlijks in Tervuren neerstrijkt. Een mini-Tomorrowland waar 2.000 à 3.000 mensen komen dansen en chillen rond house en techno, binnen een bepaald thema, met bijhorende dress code. De organisatie zou als thema Afrika kiezen. De directie had in het begin vooral schrik van vandalisme, dronken jongeren, overlast voor de burens, maar de organisatie kon overtuigend goede papieren voorleggen. Dit waren professionele festivalorganisatoren. Dan was er nog het thema, Afrika. Een knipperlicht ging aan en de organisatie werd verteld dat ze daar voorzichtig in moest zijn, dat heel snel zo'n thema fout ingevuld wordt, dat het eigenlijk gewoon fout is dat thema te kiezen zonder zelf in de organisatie of programmatie Afrikaans te zijn. Het museum vroeg of er geen AfroHouse dj's konden gecontacteerd worden en dat zij duidelijk aanwezig zouden zijn? Dat kon, de organisatoren konden er meteen een stuk of vijf opnoemen. Thé Dansant zou een AfroHouse party worden. Het museum dacht: “2 à 3.000 house-liefhebbers, niet meteen de mensen die het museum bezoeken, komen in Tervuren luisteren en zien en ervaren hoe cool de hedendaagse Afrikaanse jongeren- en muziekcultuur is. Zo zal hun eerder kapitalistisch, hedonistisch en conformistisch en wellicht burgerlijk wereldbeeld misschien verbreed kunnen worden tot een meer inclusief, open, wereldburgerschap.”

Het museum dacht: “2 à 3.000 house-liefhebbers, niet meteen de mensen die het museum bezoeken, komen in Tervuren luisteren en zien en ervaren hoe cool de hedendaagse Afrikaanse jongeren- en muziekcultuur is. Zo zal hun eerder kapitalistisch, hedonistisch en conformistisch en wellicht burgerlijk wereldbeeld misschien verbreed kunnen worden tot een meer inclusief, open, wereldburgerschap.”

Een eerste waarschuwing is de facebook-aankondiging van de organisatie, waar ze de party promoot met als dress code African, colorful, la sape, ethnic, voodoo. Het museum voelt aan dat haar zorgvuldig opgebouwd imago op één namiddag om zeep kan, zelfs al werd de organisatoren eigenlijk enkel toelating gegeven om buiten het museum hun festival op te zetten. De organisatie wordt diets gemaakt dat hun dress code-woordkeuze stereotyperend is. Enkele uren nadat de post verspreid werd, werd hij aangepast: het wordt African, colorful, la sape en wakanda. Over ‘colorful’ was er intern nog wat discussie: ook dat is stereotyperend, ooit heeft iemand onderzocht of Afrikaanse markten nu werkelijk meer kleurrijk zijn dan Europese. Quod non.

De dag van de party vonden de aanwezige museummedewerkers, ook deze van Afrikaanse origine, het dansfeest best leuk. Beetje ongelukkige aankleding van het podium misschien (toch voodoo style met schedels en hoorns), goede ambiance en vooral: mensen uit het publiek die praatjes maakten met de Afrikaanse dj's en gasten, effectief, over het koloniaal verleden. Men zag er de Vlaamse versie van de dress code: niet allemaal zo modieus, creatief en cool als verwacht, één zelfs in een safari pak: “goed fout!” OK dus, tot er een dag later op de sociale media een foto verspreid werd van één festivalganger die zich geblackfaced had. Niemand van de

medewerkers had deze persoon gezien, zo onbeduidend was zijn aanwezigheid blijktbaar. Vijf dagen later was het AfricaMuseum met zijn “colonial party” een item op CNN.

In de crisiscommunicatie die het museum heeft gevoerd, heeft het meteen zijn fout toegegeven (“Dit had niet mogen gebeuren!”) en heeft het een ethische code aangekondigd. Die code staat enkele maanden later online: blackfacing (en veel andere zaken die stereotyperen) staan er in als verboden - de antiracismewet laat het misschien nog toe, maar het AfricaMuseum niet. Belangrijker is evenwel dat in die ethische code gemeld wordt dat publieke events die er plaatsvinden, moeten aansluiten bij wat het museum is en in regel moeten georganiseerd zijn met de expliciete en meer dan oppervlakkige betrokkenheid van mensen van Afrikaanse origine. Dit is het AfricaMuseum en dat pleit ervoor om Afrikanen, zeker wanneer het over hen gaat, zelf een stem te geven.

Niemand kan beweren dat het makkelijk is, werken in een museum met een beladen thema. Zinvol is het wel.

Meer lezen?

- De ethische code vindt u op https://www.africamuseum.be/nl/about_us/mission_organisation